

БИЗНЕСИ КАТТОО ЖАНА АНЫН ПРИНЦИПТЕРИ ТУУРАЛУУ

Абдикалык кызы Малика, Abdykalyk kyzy Malika

Дербишова Айзирек, Derbisheva Ayzirek

Джураев Исламбек, Zhuraev Islambek

Мурзалиев Мирадил, Murzaliev Miradil

К.Ш. Токтомаматов атындагы

эл аралык университеттин II курсунун

«Юриспруденция» адистигинин магистранттары

Аннотация.

Заманбап укуктук талаада бизнести каттоо чарба жүргүзүүчү субъекттердин укуктук статусун калыптандыруунун негизги элементтеринин бири болуп саналат. Бул процесс ишкерлердин ишмердүүлүгүн мыйзамдуу жана мыйзамдуу деп таануунун тартибин жана шарттарын аныктоочу атайын ченемдик актылар менен жөнгө салынат. Бул макаланын алкагында бизнести каттоо түшүнүгү, анын Кыргыз Республикасынын укуктук институттар системасындагы ролу жана мааниси, ошондой эле аны ишке ашыруунун өзгөчөлүктөрү жана негизги укуктук кесепеттери каралат. Каттоонун теориялык негиздерин жана практикалык аспектилерин талдоо менен биз анын ишкердикти өнүктүрүү жана чарбалык ишмердүүлүктүн субъекттерин укуктук жактан коргоо үчүн мааниси жөнүндө толук түшүнүк алабыз.

Ачкыч сөздөр: бизнес, каттоо, теория, негиз.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РЕГИСТРАЦИИ БИЗНЕСА

Аннотация.

В современном правовом поле регистрация бизнеса является одним из основных элементов формирования правового статуса хозяйствующих субъектов. Этот процесс регулируется специальными нормативными актами, определяющими порядок и условия признания деятельности предпринимателей законной и правомерной. В рамках данной статьи рассматриваются понятие регистрации бизнеса, его роль и значение в системе правовых институтов Кыргызской Республики, а также особенности его осуществления и основные правовые последствия. Анализ теоретических основ и практических аспектов регистрации позволяет получить полное представление о ее значении для развития предпринимательства и правовой защиты субъектов хозяйственной деятельности.

Ключевые слова: бизнес, регистрация, теория, основа.

THEORETICAL FOUNDATIONS OF BUSINESS REGISTRATION

Abstract.

In the modern legal framework, business registration is one of the main elements in forming the legal status of economic entities. This process is regulated by special legal acts that define the procedure and conditions for recognizing entrepreneurs' activities as legal and legitimate. Within the framework of this article, the concept of business registration, its role and significance in the system of legal institutions of the Kyrgyz Republic, as well as the features of its implementation and main

legal consequences are considered. An analysis of the theoretical foundations and practical aspects of registration allows gaining a complete understanding of its importance for the development of entrepreneurship and legal protection of economic entities.

Keywords: business, registration, theory, foundation.

Укуктук системде бизнести каттоо түшүнүгү жана мааниси абдан орчундуу маселе. Бизнести каттоо – бул тиешелүү маалыматтарды мамлекеттик реестрлерге киргизүү жана тастыктоочу документтерди алуу аркылуу чарба жүргүзүүчү субъекттин укуктук статусун таануунун расмий процесси. Бул процесс ишкананын же жеке ишкердин мыйзамдуу статусун аныктоочу, анын учурдагы мыйзамдардын чегинде чарбалык ишмердүүлүктү жүргүзүүгө укугун камсыз кылуучу фундаменталдык процедура болуп саналат.

Кыргыз Республикасындагы рыноктук экономикага өтүү жана реформалар

1991-жылы көз карандысыздыкка ээ болгондон кийин Кыргыз Республикасында рыноктук экономикага өтүү башталды, бул бизнес каттоо үчүн жаңы укуктук негиздерди түзүүнү талап кылды. Юридикалык жактарды жана жеке ишкерлерди мамлекеттик каттоо тартибин жөнгө салган жаңы мыйзамдар кабыл алынып, жол-жоболор жөнөкөйлөштүрүлүп, электрондук механизмдер киргизилди.

Бул чакан жана орто бизнести өнүктүрүүгө, инвестиция тартууга жана дүйнөлүк экономикага интеграцияланууга өбөлгө түзгөн заманбап укуктук бизнес инфраструктурасын түзүүнүн маанилүү этабы болуп калды.

Бул багыттагы Заманбап тенденциялар жана өнүгүүгө көз чаптырсак – бүгүнкү күндө ишканаларды каттоо боюнча укуктук негиздер жаңы технологияларды жана эл аралык стандарттарды киргизүү менен өркүндөтүлүүдө. Процедураларды автоматташтыруу, электрондук реестрлерди өнүктүрүү, ишкерлер жана мамлекеттик органдар үчүн маалыматтын ачык-айкындуулугун жана жеткиликтүүлүгүн камсыз кылуу маанилүү аспект болуп саналат.

Кыргыз Республикасында бизнести каттоону жөнгө салуучу мыйзамдык база жана ченемдик актылар тууралуу жаза турган болсок, алар – Кыргыз Республикасында бизнести каттоо тартибин жөнгө салуучу укуктук база чарбалык ишмердүүлүктү мыйзамдуу, ачык-айкын жана натыйжалуу жүргүзүү үчүн шарттарды түзүүгө багытталган мыйзам актыларынын, ченемдик документтердин, эл аралык келишимдердин жана мыйзам алдындагы актылардын жыйындысынан турат. Бул система экономиканын заманбап талаптарына ыңгайлашуу, бизнести легалдаштыруу деңгээлин жогорулатуу жана каттоо жол-жоболорун жөнөкөйлөтүү максатында тынымсыз өнүгүүдө.

Кыргыз Республикасы өзүнүн укуктук саясатын Бүткүл дүйнөлүк соода уюмунун (БДСУ), Эл аралык стандартташтыруу уюмунун (ISO) алкагында кол коюлган эл аралык милдеттенмелердин, ошондой эле Бүткүл дүйнөлүк банк жана Эл аралык валюта фонду сыяктуу эл аралык каржы институттары менен кызматташуунун алкагында ишке ашырат. Атап айтканда, "Жеңил ишкердик" программасынын алкагында каттоо процедураларын унификациялоо жана ачык-айкындуулукту жогорулатуу боюнча долбоорлор ишке ашырылууда.

Мыйзам чыгаруудагы заманбап тенденциялар жана инновациялар бул өңүттө зарыл карала турган жагдайлардан болуп саналат. Акыркы жылдары Кыргыз Республикасында ченемдик укуктук базага инновациялык ыкмалар активдүү киргизилип жатат, анын ичинде:

- Автоматташтыруу жана электрондук түрдө жол-жоболоштуруу - мамлекеттик кызмат көрсөтүү порталы аркылуу онлайн документтерди берүү тутумун түзүү, бул каттоо мөөнөттөрүн кыйла кыскартууга жана коррупциялык тобокелдиктерди азайтууга мүмкүндүк берет.
- Маалыматтардын ачыктыгын жана айкындуулугун камсыз кылуу - жарандар жана бизнес үчүн жеткиликтүү болгон ачык реестрлерди жана маалымат базаларын түзүү каттоо тутумуна болгон ишенимди жогорулатууга өбөлгө түзөт.

- Ийкемдүү жана ыңгайлашуучу жөнгө салуу - экономикадагы жана технологиялык өнүгүүдөгү өзгөрүүлөрдү эске алуу үчүн ченемдик укуктук актыларга өз убагында өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду киргизүү.

Бизнести жөнгө салууда тажрыйбада колдонулган негизги түшүнүктөр жана терминдер да зор мааниге ээ. Кыргыз Республикасында ишкердик ишмердүүлүктү жөнгө салуу жана бизнести каттоо чөйрөсүндө нормативдик талаптарды, жол-жоболорду жана мамлекеттик көзөмөлдүн механизмдерин түшүнүү үчүн негиз болуп кызмат кылган белгилүү түшүнүктөр жана терминдер кеңири колдонулат. Бул терминдерди так билүү жана туура колдонуу бизнес-процесстердин катышуучуларына укуктук системада багыт алууга, документтерди даярдоодо каталардан качууга жана каттоо органдары менен натыйжалуу өз ара аракеттенүүгө көмөктөшөт.

Негизги түшүнүктөрдүн бири "бизнесин каттоо" болуп саналат - бул чарбалык ишмердүүлүктүн субъектиси ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдардан өзүнүн статусун расмий тастыктоо процесси. Каттоо жол-жобосу документтердин топтомун тапшырууну, аларды кароону, маалыматты мамлекеттик реестрге киргизүүнү жана каттоодон өткөндүгүн тастыктаган күбөлүктү же көчүрмөнү алууну камтыйт. Каттоо ишкананын же жеке ишкердин мыйзамдуу статусун камсыз кылат, бул ишмердүүлүктүн көпчүлүк түрлөрүн жүзөгө ашыруу, уруксат берүүчү документтерди алуу, келишимдерди түзүү жана жарандык жүгүртүүгө катышуу үчүн зарыл шарт болуп саналат.

"Маанилүү түшүнүк болуп «Юридикалык жактардын жана жеке ишкерлердин бирдиктүү мамлекеттик реестри» саналат – бул чарбалык ишмердүүлүктүн катталган субъекттери жөнүндө бардык маалыматтар катталган борборлоштурулган маалымат базасы. Бул реестр мамлекеттик органдар, салык кызматтары, кредиттик мекемелер жана жарандар үчүн маалыматтын ачык-айкындуулугун жана жеткиликтүүлүгүн камсыздайт, бул

ишенимди жогорулатууга жана көмүскө экономиканын деңгээлин төмөндөтүүгө өбөлгө түзөт.

Арыз берүү жол-жобосу – бул документтердин пакетин даярдоону, аларды каттоочу органга тапшырууну, ошондой эле андан кийин карап чыгууну жана маалыматтарды реестрге киргизүүнү камтыган иш-аракеттердин комплекси. Акыркы жылдары автоматташтырууга жана электрондук каттоодон өткөрүүгө олуттуу басым жасалууда, бул мөөнөттөрдү кыскартууга жана бизнес катышуучуларынын чыгымдарын азайтууга мүмкүндүк берет.

Регулятордук практика мыйзамдардын сакталышын камсыз кылуу, чарба жүргүзүүчү субъекттердин ишин көзөмөлдөө жана ишкердикти өнүктүрүүгө көмөктөшүү үчүн мамлекеттик органдар тарабынан ишке ашырылуучу ыкмалардын, эрежелердин жана жол-жоболордун жыйындысын билдирет. Бул практиканын маанилүү бөлүгү болуп мыйзамдар, токтомдор, нускамалар жана регламенттер сыяктуу ченемдик укуктук актыларды колдонуу саналат, алар жалпысынан бизнести каттоо жана жөнгө салуу жол-жоболорун жүргүзүү үчүн укуктук негизди түзөт.

Ишкердин же уюмдун ишин колдонуудагы мыйзамдарга ылайык келтирүүнү, бардык керектүү документтерди тариздөөнү жана уруксаттарды алууну билдирген "бизнесин мыйзамдаштыруу" термини да маанилүү. Ченемдик базанын тынымсыз өзгөрүп турушу шартында, арыздарды электрондук түрдө берүү сыяктуу жол-жоболорду жөнөкөйлөтүү өзгөчө мааниге ээ, бул каттоо процессин бир топ тездетет жана административдик тоскоолдуктарды азайтат.

Ошондой эле "каттоо жол-жобосу" деген маанилүү түшүнүктөр бар – бул документтерди даярдоо жана берүү, аларды кароо жана маалыматты мамлекеттик реестрге киргизүү, ошондой эле каттоо жөнүндө күбөлүк же реестрден көчүрмө алуу боюнча так регламенттелген аракеттер. Бул жол-жоболор белгиленген стандарттарга жана мөөнөттөргө ылайык келиши керек,

бул процесстин алдын ала болжолдуулугун жана ачыктыгын камсыз кылат. Жөнгө салуучу ишмердүүлүктүн алкагында "ченемдик укуктук актылар" термини кеңири колдонулат, анын ичинде мыйзамдар, өкмөттүн токтомдору, министрликтердин жана ведомстволордун буйруктары, нускамалар жана жоболор, каттоо тартибин жана бизнести жүргүзүүнү жөнгө салат. Бул документтер каттоо органдарынын иши үчүн укуктук негизди түзөт, арыз ээлеринин укуктарын коргойт жана документтерди жана жол-жоболорду тариздөөнүн бирдиктүү стандарттарын камсыз кылат.

"Мындан кем эмес маанилүү түшүнүк – «электрондук каттоо» – бул документтерди берүү, аларды автоматтык түрдө иштетүү жана жыйынтыктарды электрондук түрдө алуу үчүн заманбап маалыматтык технологияларды колдонуу. Электрондук системаларды киргизүү каттоо органдарынын ишинин натыйжалуулугун кыйла жогорулатат, коррупциялык тобокелдиктерди азайтат жана бизнес үчүн ыңгайлуу шарттарды түзөт. Жалпысынан алганда, бул негизги терминдерди түшүнүү жана туура колдонуу ишкердик ишмердүүлүктүн катышуучуларына укуктук системада багыт алууга, белгиленген тартиптерди сактоого жана мыйзамдуу бизнести жүргүзүү үчүн бардык керектүү документтерди өз убагында алууга мүмкүндүк берет. Бул Кыргыз Республикасынын ачык-айкын, натыйжалуу жана атаандаштыкка жөндөмдүү экономикасын өнүктүрүүгө өбөлгө түзөт.

Адабияттар.

1. Ишкердик укугу: окуу китеби / Е. П. Губиндин редакциясы астында. — М.: Норма, 2021;
2. Коммерциялык укук: окуу китеби / В. Ф. Попондопулонун редакциясы астында. — М.: Юрайт, 2022;
3. Корпоративдик укук: окуу китеби / И. С. Шиткина. — М.: Статут, 2020;
4. Кыргыз Республикасынын ишкердик укугу: окуу куралы / К. С. Осмоновдун редакциясы астында. — Бишкек, 2022;
5. Өткөөл экономикасы бар өлкөлөрдө бизнести мамлекеттик каттоо өзгөчөлүктөрү // Ишкердик укугу журналы. — 2023;
6. Юридикалык жактарды мамлекеттик каттоо институтун өнүктүрүү // Мамлекет жана укук. — 2022;

7. Мамлекеттик кызматтарды санариптештирүү жана анын ишкердикке тийгизген таасири // Экономика жана башкаруу. — 2024.